

УДК 94(477):355.233(477.53)

DOI <https://doi.org/10.12958/3083-7030-2025-1-90-97>

Ільницька Валерія Валеріївна,

здобувачка спеціальності «Середня освіта (Історія)»

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

valeriya01200512@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-1963-1783>

Макаренко Вікторія Олександрівна,

здобувачка спеціальності «Історія та археологія»

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

vikamakarenko966@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-1393-1887>

Шевцова Євгенія Сергіївна,

асистент кафедри історії та археології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

e.shevtsova209@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4304-6792>

ПЕТРОВСЬКИЙ ПОЛТАВСЬКИЙ КАДЕТСЬКИЙ КОРПУС ЯК ОСЕРЕДОК ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕЛІТИ

У другій половині XIX – на початку XX ст. на теренах Російської імперії діяла розгалужена мережа кадетських корпусів, які були покликані формувати нові покоління військової та адміністративної еліти. Водночас освітній процес у таких закладах в Україні не був однозначним. Через навчальні програми, виховні практики здійснювався вплив імперської ідеології, проте навчальні заклади не могли бути осторонь національних соціокультурних процесів. Одним із малодосліджених, але важливих аспектів дослідження історії Петровського Полтавського кадетського корпусу є його роль у формуванні національно зорієнтованої частини дворянської молоді, яка згодом відіграла помітну роль у державотворчих процесах в Україні на початку XX ст.

Дослідження діяльності Петровського Полтавського кадетського корпусу як інституції, що виникла за активної участі українського дворянства, дає змогу розкрити умови, у яких поступово викристалізувалася українська національна військова еліта – з усвідомленою громадською позицією, відчуттям історичної відповідальності та елементами національної ідентичності. У центрі дослідницької уваги – дослідження освітньо-виховної моделі корпусу та виявлення зв'язку між кадетською підготовкою і подальшою політичною активністю випускників у період українського національного відродження.

Метою статті є реконструкція моделі дворянської освіти в Україні середини XIX – початку XX ст. на прикладі діяльності Петровського Полтавського кадетського корпусу як важливого осередку формування української військової еліти. Особливу увагу приділено аналізу національного походження вихованців, участі українського дворянства в організації та фінансуванні

закладу, а також вивченню подальшого залучення випускників корпусу до українського державотворення в 1917–1921 рр. Дослідження здійснене на основі міждисциплінарного підходу, що поєднує методи історико-біографічного аналізу, структурно-функціонального підходу та компаративістики.

Проблематика кадетської освіти на українських землях у складі Російської імперії знаходить відображення в низці праць сучасних дослідників. А. Іноземцев розглянув Петровський Полтавський кадетський корпус з погляду історії педагогіки, зосередившись на організаційно-педагогічних засадах діяльності (Іноземцев, 2020). М. Балабай проаналізував специфіку навчальної та виховної роботи в кадетських корпусах, створених у середині XIX – на початку XX ст. (Балабай, 2012). Цінними є дослідження А. Ткачука (Ткачук, 2009) та Ю. Коміренка (Коміренко, 2017), у яких висвітлюються національні моделі виховання в межах закладу та участь випускників у подіях Української революції 1917–1921 рр. Зазначені праці створюють базу для нашого дослідження, новизна якого полягає в акцентуванні уваги на Петровському Полтавському кадетському корпусі як інституції, що не лише інтегрувалася в імперську систему військової освіти, а й за низкою ознак була осередком формування української національної військової еліти. Особливе значення має простеження причин участі випускників корпусу в українських державотворчих процесах 1917–1921 рр., що дає змогу переосмислити виховну функцію таких закладів у контексті національного відродження.

Дворянська освіта в Російській імперії, до складу якої входили й українські землі, посідала особливе місце в системі формування еліт, визначаючи не лише соціальний статус, а й світогляд, культурні цінності та професійні орієнтири майбутніх поколінь. Особливу увагу держава приділяла підготовці дворянської молоді у військових навчальних закладах, адже саме військо розглядалося як опора імперської влади та ключовий носій її ідеології. Військові училища, зокрема кадетські корпуси, виконували не лише освітню, а й виховну функцію, формуючи вірнопідданих імперії, готових не тільки захищати її кордони, а й утверджувати цінності самодержавства, православ'я і централізованої державності. Освіта в таких інституціях була покликана не просто забезпечити фахову підготовку, а й закласти світоглядну основу, що відповідала потребам імперської політики та збереженню панівного порядку.

На українських теренах імперська адміністрація особливо активно прагнула спрямувати розвиток місцевих еліт у русло служіння державним інтересам. Одним із ключових інструментів цієї політики стали освіта та культура – сфери, що давали змогу поступово інтегрувати українське дворянство в імперський простір через систему цінностей та лояльності. Русифікація еліти тут мала радше стратегічно м'який характер: дітей не вилучали з родин, однак прагнення батьків дати гідну освіту та забезпечити кар'єрні перспективи, зокрема у військовій службі, спонукало дворянство до участі у створенні й утриманні регіональних військово-освітніх закладів (Іноземцев, 2020, с. 49).

Фінансування будівництва навчального закладу було забезпечено ще задовго до його фактичного відкриття. Визначальну роль у цьому процесі відіграло українське дворянство, чий внесок став ключовим для реалізації ініціативи. На початку XIX ст. дворянські зібрання Полтавської, Чернігівської, Слобідсько-Української (згодом Харківської) та Катеринославської губерній відгукнулися на маніфест імператора Олександра I. У цьому документі підкреслювалося, що фінансова участь дворян у підтримці державних починань розглядається як гідний приклад служіння загальному благу. Зібрані після маніфесту кошти, а також суми, зібрані під час двох додаткових кампаній, були використані вже за правління імператора Миколи I. У 1829 р. дворянство Полтавської губернії ухвалило рішення щорічно сплачувати по 10 копійок асигнаціями з кожної душі, починаючи з 1 січня 1830 р. Дворяни Кременчуцького повіту вирішили внести одноразово по 2 рублі з душі. За цю ініціативу вони були вшановані Височайшим рескриптом, у якому зазначалося: «Мені приємно, що малоросійське дворянство виявляє свою особисту

участь у державних турботах про виховання власних дітей і настільки ревно сприяє цьому власними коштами» (Павловський, 1890, с. 7–10). За підрахунками А. Іноземцева загалом на будівництво кадетського корпусу було витрачено 2 млн. 620 тис. руб. асигнаціями (Іноземцев, 2019, с. 125).

Рішення про відкриття кадетського корпусу в Полтаві ухвалено 1836 р. як частина загальноімперської ініціативи зі створення військово-навчальних закладів у губернських центрах. Відповідно до указу імператора Миколи I від 5 квітня того ж року, новий навчальний заклад мав не лише освітнє, а й символічне значення: його заснування приурочували до перемоги Петра I під Полтавою. Саме тому корпус отримав назву Петровського-Полтавського, а датою його урочистого відкриття визначили 27 червня – день Полтавської битви. Так, кадети мали змалку засвоювати уявлення про героїчне минуле імперії, яке вони покликані продовжити (Іноземцев, 2020, с. 51). Ідея прославляння імператора та його перемог була візуально підкріплена й у кадетській формі: вензели на погонах кадетів були синього кольору з білою каймою із зображенням двох латинських літер «P.P.», що відсилалися до «Petrus Primus» («Петро Великий»). Урочисте відкриття Полтавського Петровського кадетського корпусу відбулося 6 грудня 1840 р. (Сборник воспоминаний, 1965, с. 8–10).

Кадетський корпус був розрахований на 400 учнів. У монографії О. Козинець «Реформування системи військової освіти та підготовки кадрів російської армії у другій чверті XIX століття» авторка зазначає, що внески дворян продовжувалися і після трьох зборів коштів для побудови самого закладу. Дворяни вищевказаних губерній, чиї діти мали змогу навчатися в Полтавському Петровському кадетському корпусі робили щорічні пожертвування загальною сумою 80 тис. руб. Із загальної кількості в 400 потенційних кадетів, 270 вихованців утримувалися за рахунок пожертв дворянства українських губерній, що надійшли в межах зазначених зборів (Козинець, 2008, с. 85).

Успішна реалізація такого масштабного освітнього проекту вимагала не лише значних фінансових вкладень та чіткої державної політики, а й виваженого та авторитетного керівництва. Закономірно, що на цю відповідальну посаду було призначено представника дворянського стану, який активно підтримував створення корпусу. Так, першим директором Петрівського Полтавського кадетського корпусу став український дворянин, що походив зі шляхетного роду Бердичівського повіту, Київської губернії генерал-майор В. Святловський. Його призначення було показовим прикладом того, як ключові позиції в імперських освітніх та військових установах довірялися представникам українського дворянства, що забезпечувало ідейну спадкоємність та відповідність виховним принципам епохи. В. Святловський був постаттю, що користувалася глибокою повагою як серед вихованців, так і серед воєнних педагогів корпусу. Він послідовно впроваджував гуманні методи виховання, рішуче виступаючи проти фізичних покарань, які до цього використовувалися в кадетських корпусах столиці Російської імперії. На жаль, його діяльність на цій посаді тривала лише два роки, оскільки директор корпусу в 1842 р. помер (Сборник воспоминаний, 1965). О. Потоцький – директор Петровського Полтавського кадетського корпусу наприкінці XIX ст. – був не просто досвідченим педагогом, а людиною з активною громадянською позицією та виразним українським духом. Як вихованець цього ж корпусу, він зробив кар'єру від вихователя до директора, мав широке коло інтересів, належав до членів низки наукових і благодійних товариств Полтавщини та Волині. Його принципова позиція виявилася вчинком, далеким від російської чиновницької традиції: наприклад, замість влаштування святкового обіду на власну честь, О. Потоцький передав зібрані на це кошти на стипендії для сільських учнів. Школу, куди мали йти ці гроші, було відкрито на землі, яку родина Потоцьких передала громаді. Цей приклад свідчить про глибоку соціальну відповідальність і справжнє відчуття служіння – не державній системі, а людям і рідному краю (Коміренко, 2020, с. 175–176).

Більшість з директорів були випускниками Петровського Полтавського кадетського корпусу, що забезпечувало збереження традицій закладу та спадкоємність виховних принципів, сформованих у його стінах. Так, один з останніх директор корпусу М. Купчинський полковник, що походив з потомственого дворянського роду Полтавської губернії. Це підкреслює відродження традиції управління закладом представниками українського дворянства. Значну частину своєї кар'єри (1899–1914 рр.) М. Купчинський присвятив рідному корпусу як офіцер-вихователь і ротний командир, де здобув беззаперечний авторитет завдяки відданості справі та високим моральним якостям (Директора ППКК; Купчинський).

Для дослідження процесів формування національної військової еліти в українських землях важливою є специфіка навчально-виховного середовища кадетських корпусів, що діяли в Україні. Основними засадами їхньої підготовки були військова дисципліна, моральна відповідальність, колективізм та патріотизм. Водночас під патріотизмом розуміли не лише лояльність до імперії, а й – у межах українських корпусів – шанобливе ставлення до власної культури, історії та мови. Навчально-виховний процес у цих типах закладів розвивався на тлі протистояння двох педагогічних моделей: офіційної імперської – консервативної, спрямованої на підтримку самодержавства, та прогресивної, яку підтримували земські й громадські кола. Саме в корпусах України це протистояння набувало особливої форми: тут педагогіка не лише виконувала загальнодержавні завдання, а й частково інтегрувала ідеї культурного самозбереження, протидії русифікації та плекання української ідентичності серед майбутніх військових. Так, ці заклади стали важливою ланкою у формуванні української національно свідомої військової еліти в межах імперської системи (Коміренко, 2020).

Описана модель дворянської освіти, що функціонувала в Петровському Полтавському кадетському корпусі, відіграла ключову роль у підготовці національної військової еліти. Зі стрімким наближенням і вибухом революційних подій 1917 р., цей вихований корпус офіцерів та інтелектуалів постав перед вибором свого місця у процесі державотворення, що неминуче вплинуло на їхню позицію щодо українського національного руху.

Кадетські корпуси на українських землях відіграли помітну роль у формуванні національної військової еліти. Вихованці цих закладів стали не лише фаховими офіцерами, а й активними учасниками державотворчих процесів – у період Центральної Ради, УНР, Української Держави та ЗУНР. Серед них були діячі культури, науки, спорту, а також визначні командири, що боролися за незалежність України. За даними дослідників М. Литвина і К. Науменка, щонайменше 238 українських генералів здобули початкову військову освіту саме в кадетських корпусах, зокрема Полтавському (Литвин & Науменко, 2007, с. 6). Відданість кадетів військовому обов'язку та готовність до самопожертви в ім'я Української Держави знайшла своє відображення у зростанні випадків самовільного переходу вихованців корпусів на добровільну військову службу в українське військо. Ця тенденція, яка свідчила про високий рівень патріотизму, водночас викликала занепокоєння командування щодо відволікання кадетів від навчання. Як зазначає А. Ткачук у своїй дисертації, у відповідь на це Головнокомандувач Збройних сил України генерал від кавалерії граф Ф. Келлер видав наказ, що забороняв начальникам військових частин, організацій та добровільних дружин приймати на службу вихованців середніх навчальних закладів, включаючи кадетські корпуси, без згоди батьків. Проте через брак кадрів кадетів усе ж брали на службу з дозволу батьків (Ткачук, 2010, с. 71–72).

Згідно зі свідченнями О. Несвицького, викладеними в його щоденнику «Полтава в добу революції та громадянської смуги (1917–1922 рр.)», під час більшовицького наступу на місто в жовтні 1919 р., військовий гарнізон виявився нездатним організувати ефективний опір. За таких обставин ініціативу щодо захисту міста взяли на себе представники місцевої молоді: саме кадети та гімназисти відіграли ключову роль у спробах організувати оборону і затримати наступ (Несвицький, 1995, с. 129–133).

Виникає суперечність між історичною значущістю Петровського Полтавського кадетського корпусу як інституції, що сприяла формуванню військової еліти та національної свідомості, і його поточним фізичним станом. Споруда, яка є свідком важливих історичних етапів та пам'яткою архітектури, наразі перебуває в значній деградації. Необхідність термінової реставрації є об'єктивною умовою для збереження цього унікального об'єкта культурної спадщини.

Узагальнюючи проведені дослідження, констатуємо, що Петровський Полтавський кадетський корпус відігравав подвійну роль: з одного боку, він був частиною імперської військової освітньої системи, а з іншого – осередком формування української національно зорієнтованої військової еліти. Це було зумовлено значною фінансовою участю українського дворянства у створенні та утриманні закладу, призначення представників української громадськості на керівні посади. Окрім того, навчально-виховне середовище, попри імперську ідеологію, сприяло плеканню української ідентичності та поваги до народу та своєї землі. Результатом такого освітньо-виховного процесу стало формування національно свідомої військової еліти, яка брала активну участь в українських державотворчих процесах 1917–1921 рр., долучаючись до боротьби за незалежність України. Це підкреслює парадоксальність ролі закладу, який, будучи імперською інституцією, водночас сприяв національному відродженню. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на дослідженні архітектурної спадщини корпусу з метою її збереження та інтеграції в сучасний культурний простір.

Список використаної літератури

1. Іноземцев А. В. Організаційно-педагогічні засади діяльності Петровського Полтавського кадетського корпусу (1840–1919) : дис. ... д-ра філософії. Полтава, 2020. 261 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/en/searchdoc/0821U100097/> (дата звернення: 25.05.2025).
2. Балабай М. О. Організація виховної роботи в кадетських корпусах Російської імперії, створених на території українських губерній. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2012. Вип. 2 (31). С. 148–153.
3. Ткачук А. П. Випускники кадетських корпусів – активні учасники Українських визвольних змагань 1917–1921 рр. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 444–449. URL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/20/04-10TkachukA.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).
4. Коміренко Ю. А. Протистояння двох систем виховання у Петровському Полтавському кадетському корпусі. *Актуальні проблеми розвитку світової науки*. Київ, 2017. С. 49–56.
5. Павловський І. Ф. Історичний нарис Петровського Полтавського кадетського корпусу (1840–1890). Полтава : Друкарня губернського правління, 1890. 183 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0004780> (дата звернення: 23.05.2025).
6. Іноземцев А. Особливості діяльності Петровського Полтавського кадетського корпусу. *Дидаскал*. 2019. № 19. С. 125–128. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13967/1/55.pdf> (дата звернення: 25.05.2025).
7. Сборник воспоминаний бывших воспитанников Петровского Полтавского кадетского корпуса, изданный Объединением в Париже по случаю 125-летия со дня основания Корпуса. Париж, 1965. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011536> (дата звернення: 20.05.2025).
8. Козинець О. Г. Реформування системи військової освіти та підготовки кадрів російської армії у другій чверті XIX століття : монографія. Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2008. 182 с.
9. Коміренко Ю. А. Розвиток системи виховання в кадетських корпусах України в середині XIX – на початку XX століття : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Умань, 2020. 332 с.

10. Директори ППКК. *Офіційний сайт історії Полтавщини* [Електронний ресурс]. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/petrovskij-poltavskij-kadetskij-korpus/personal-ppkk/direktora-ppkk> (дата звернення: 23.05.2025).

11. Купчинський М. М. *Офіційний сайт історії Полтавщини*. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/petrovskij-poltavskij-kadetskij-korpus/personal-ppkk/direktora-ppkk?id=2052> (дата звернення: 23.05.2025).

12. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Збройні сили України першої половини ХХ ст. Генерали і адмірالی. Львів; Харків : Сага, 2007. 244 с.

13. Ткачук А. П. Вишкіл і виховання в кадетських корпусах на території України (1840–1920 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22. Львів, 2010. 212 с.

14. Несвицкий А. А. Полтава в дни революции и в период смуты 1917–1922 гг.: щоденник. *Державний архів Полтавської області. Полтавське краєве об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка*. Полтава, 1995. 280 с.

References

1. Inozemtsev, A. V. (2020). Orhanizatsiino-pedahohichni zasady diialnosti Petrovskoho Poltavskoho kadetskoho korpusu (1840–1919) [Organizational and pedagogical principles of the Petrovsky Poltava Cadet Corps activity (1840–1919)]. *Doctor's thesis*. Poltava. Retrieved from <https://nrat.ukrintei.ua/en/searchdoc/0821U100097/> [in Ukrainian].

2. Balabay, M. O. (2012). Orhanizatsiia vykhovnoi roboty v kadetskykh korpusakh Rosiiskoi imperii, stvorenykh na terytorii ukrainskykh hubernii [Organization of educational work in the cadet corps of the Russian Empire created in the Ukrainian provinces]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho universytetu Povitrianykh Syl – Collection of Scientific Works of the Kharkiv University of the Air Force*, 2(31), 148–153 [in Ukrainian].

3. Tkachuk, A. P. (2009). Vypuskniky kadetskykh korpusiv – aktyvni uchashnyky Ukrainskykh vyzvolnykh zmahaniy 1917–1921 rr. [Graduates of cadet corps – active participants of the Ukrainian Liberation Struggles 1917–1921]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist – Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood*, (18), 444–449. Retrieved from <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/20/04-10TkachukA.pdf> [in Ukrainian].

4. Komirenko, Yu. A. (2017). Protystoiannia dvokh system vykhovannia u Petrovskoho Poltavskoho kadetskoho korpusi [Confrontation of two educational systems in the Petrovsky Poltava Cadet Corps]. *Aktualni problemy rozvytku svitovoi nauky – Topical Problems of Global Science Development*. (pp. 49–56). Kyiv [in Ukrainian].

5. Pavlovskiy, I. F. (1890). Istorychnyi narys Petrovskoho Poltavskoho kadetskoho korpusu (1840–1890) [Historical Essay of the Petrovsky Poltava Cadet Corps (1840–1890)]. Poltava: Drukarnia hubernskoho pravlinnia. Retrieved from <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0004780> [in Ukrainian].

6. Inozemtsev, A. (2019). Osoblyvosti diialnosti Petrovskoho Poltavskoho kadetskoho korpusu [Peculiarities of the Petrovsky Poltava Cadet Corps activity]. *Dydaskal – Teacher*, (19), 125–128. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13967/1/55.pdf> [in Ukrainian].

7. Sbornik vospominaniy byvshih vospitannikov Petrovskogo Poltavskogo kadetskogo korpusa, izdannyy Obedineniem v Parizhe po sluchayu 125-letiya so dnya osnovaniya Korpusa [A collection of memoirs by former students of the Petrovsky Poltava Cadet Corps, published by the Association in Paris on the occasion of the 125th anniversary of the Corps' founding]. (1965). Paris. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011536> [in Russian].

8. Kozynets, O. H. (2008). Reformuvannia systemy viiskovoi osvity ta pidhotovky kadriv rosiiskoi armii u druhii chverti XIX stolittia [Reformation of military education and personnel training of the Russian army in the second quarter of the 19th century]. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyi instytut prava, sotsialnykh tekhnolohii ta pratsi [in Ukrainian].

9. Komirenko, Yu. A. (2020). Rozvytok systemy vykhovannia v kadetskykh korpusakh Ukrainy v seredyni XIX – na pochatku XX stolittia [Development of the education system in cadet corps of Ukraine in the mid-19th – early 20th centuries]. *PhD thesis*. Uman [in Ukrainian].

10. Dyrektory PPKK [Directors of the Petrovsky Poltava Cadet Corps]. (n.d.). *Ofitsiyni sait istorii Poltavshchyny – Official Website of Poltava History*. Retrieved May 23, 2025, from <http://histpol.pl.ua/ru/petrovskij-poltavskij-kadetskij-korpus/personal-ppkk> [in Ukrainian].

11. Kupchynskiy, M. M. (n.d.). *Ofitsiyni sait istorii Poltavshchyny – Official Website of Poltava History*. Retrieved May 23, 2025, from <http://histpol.pl.ua/ru/petrovskij-poltavskij-kadetskij-korpus/personal-ppkk?id=2052> [in Ukrainian].

12. Lytvyn, M. R., & Naumenko, K. Ye. (2007). *Zbroini syly Ukrainy pershoi polovyny XX st.: Henaraly i admiraly* [Armed Forces of Ukraine in the First Half of the 20th Century: Generals and Admirals]. Lviv; Kharkiv: Saga [in Ukrainian].

13. Tkachuk, A. P. (2010). *Vyshkil i vykhovannia v kadetskykh korpusakh na terytorii Ukrainy (1840–1920 rr.)* [Drill and Education in Cadet Corps in Ukraine (1840–1920)]. *PhD thesis*. Lviv [in Ukrainian].

14. Nesvytskyi, A. A. (1995). *Poltava v dni revoliutsii i v period smuty 1917–1922 hh.: shchodennyk* [Poltava during the Revolution and the Time of Troubles 1917–1922: Diary]. Poltava [in Russian].

Ільницька В. В., Макаренко В. О., Шевцова Є. С. Петровський Полтавський кадетський корпус як осередок підготовки української військової еліти

У статті досліджено діяльність Петровського Полтавського кадетського корпусу в другій половині XIX ст. як осередку формування української національно свідомої військової еліти. Метою статті є реконструкція моделі дворянської освіти на українських землях на прикладі Петровського Полтавського кадетського корпусу, з'ясування зв'язку між освітньо-виховними практиками та подальшою політичною і військовою активністю його випускників у добу українського державотворення. Особливу увагу приділено аналізу участі українського дворянства в матеріальному забезпеченні корпусу, ролі керівництва закладу у формуванні гуманістичних освітніх підходів. Установу відкрито у 1840 р. як символ імперської перемоги, проте з часом вона стала важливою платформою збереження та розвитку української культурної ідентичності. На перетині імперських вимог і національних прагнень формувалась особлива модель виховання, що поєднувала дисципліну з пошаною до української історії, мови й традицій. Навчальний процес у корпусі вирізнявся поєднанням офіційної імперської програми з елементами українського культурного самозбереження. Керівництво впроваджувало прогресивні педагогічні практики, спрямовані на формування відповідального громадянина. Значна частина випускників корпусу стала активними учасниками українських визвольних змагань 1917–1921 рр., долучившись до армій УНР, ЗУНР та Української Держави. Петровський Полтавський кадетський корпус постає як унікальна інституція, що, функціонуючи в межах імперської парадигми, сприяла становленню української військової ідентичності. Попри значну історико-культурну вагу, будівля корпусу нині перебуває в стані занепаду, що вимагає термінових заходів із її реставрації та збереження як пам'ятки національної спадщини.

Ключові слова: Петровський Полтавський кадетський корпус, військова еліта, дворянська освіта, українське національне відродження.

Pnytska V. V., Makarenko V. O., Shevtsova Ye. S. The Petrovsky Poltava Cadet Corps as a center for the formation of the Ukrainian military elite

The article explores the activities of the Petrovsky Poltava Cadet Corps in the second half of the 19th century as a center for the formation of a nationally conscious Ukrainian military elite. The aim of the study is to reconstruct the model of noble education in Ukrainian territories through the

example of this institution and to reveal the link between its educational practices and the subsequent political and military engagement of its graduates during the period of Ukrainian state-building. Particular attention is paid to the financial support provided by the Ukrainian nobility, as well as to the role of the Corps' leadership in promoting humanistic educational approaches. The Corps was established in 1840, initially as a symbol of imperial victory. Over time, however, it evolved into an important platform for preserving and developing Ukrainian cultural identity. At the intersection of imperial policy and national aspirations, a unique educational model emerged that combined military discipline with respect for Ukrainian history, language, and traditions. The educational process at the Corps was marked by a synthesis of the official imperial curriculum with elements of Ukrainian cultural self-preservation. The administration implemented progressive pedagogical practices aimed at nurturing responsible and civic-minded individuals. A considerable number of the Corps' graduates became active participants in the Ukrainian national liberation struggles of 1917–1921, joining the ranks of the Ukrainian People's Republic, the Western Ukrainian People's Republic, and the Ukrainian State. The Petrovsky Poltava Cadet Corps stands as a unique institution that, while operating within the framework of the Russian imperial system, contributed to the development of Ukrainian military identity. Despite its historical and cultural significance, the building of the Corps is currently in a state of decay, which necessitates urgent restoration efforts to preserve it as a monument of national heritage.

Key words: Petrovsky Poltava Cadet Corps, military elite, noble education, Ukrainian national revival.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 20.06.2025 р.

Прийнято до друку 29.08.2025 р.

Опубліковано: 06.10.2025 р.